

PRIVACY EN REPUTATIE: EEN BEKNOPTE GIDS VOOR HISTORICI

Antoon De Baets en Fenneke Sysling, 10 januari 2025

1. DEFINITIE VAN PRIVACY EN REPUTATIE

Privacy en reputatie zijn mensenrechten, gedefinieerd in het Internationaal Verdrag voor Burgerlijke en Politieke Rechten (IVBPR): “1. Niemand mag worden onderworpen aan willekeurige of onwettige inmenging in zijn privéleven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling, noch aan onwettige aantasting van zijn eer en goede naam. 2. Een ieder heeft recht op bescherming door de wet tegen zodanige inmenging of aantasting.” Artikel 10 van de Nederlandse Grondwet stelt dat iedereen recht heeft op eerbiediging van zijn of haar persoonlijke levenssfeer.

2. PRIVACY

Privacygevoelige aspecten

- *Privéleven*: Naam, uiterlijk, genetische code, medische aspecten (hygiënische gewoonten, lichamelijke en geestelijke gezondheid, ziekten, medische en psychiatrische zorg of behandeling, lichamelijke misvorming), seksuele aspecten (gendervoorkeur, seksueel gedrag en wangedrag, verleden als slachtoffer van seksueel geweld), financiële aspecten (persoonlijk inkomen, eigendom en bankgegevens, bestedingsgewoonten, belastingontwijking, corruptie), professionele aspecten (piraterij, plagiaat, fraude, incompetentie), religieuze aspecten (extremisme, ketterij, godslastering, bijgeloof, lidmaatschap van kerk of broederschap), politieke aspecten (partij- en vakbondslidmaatschap, extremisme, antipatriottisme, desertie, samenzwering, spionage, verraad), criminele aspecten (verleden als crimineel of als slachtoffer van misdrijf, gedwongen bekentenissen), moreel falen, historische aspecten (gênant gedrag in de jeugd; verraad van of door vrienden).
- *Gezinsleven*: Afkomst, ras of etnische afkomst, ouders, overspel, liefdesleven, kindermisbruik, verraad van of door partner, “familiegeheimen,” sterfbedgegevens, overlijdensomstandigheden, zelfmoord, rouwen, begrafenisvoorkeur.
- *Huis*: Video-, lees- en vrijetijdsvoorkeuren.
- *Briefwisseling*: Privébrieven, ongepubliceerde notities, manuscripten, mondelinge privécommunicatie, telefoon- en internetgegevens.

Inbreuken op de privacy

Het recht op privacy biedt bescherming tegen vier vormen van “willekeurige of onwettige inmenging”: inmenging in het privé- en gezinsleven (bijvoorbeeld surveillance), toeëigening van iemands naam of gelijkenis (bijvoorbeeld identiteitsdiefstal), informatie die iemand in een vals daglicht stelt, en openbaarmaking van persoonsgegevens. De laatste twee vormen zijn het meest relevant voor historici. Een klacht over een inbreuk op de privacy die onterecht is (bijvoorbeeld om immoreel of illegaal gedrag te verbergen) verkilt het publieke debat.

Privacy van persoonsgegevens

De Verenigde Naties specificeerden de privacy van persoonsgegevens als volgt: “Elk individu moet het recht hebben om ... te weten of, en zo ja welke, persoonsgegevens in automatische gegevensbestanden zijn opgeslagen en voor welke doeleinden. Elk individu moet ook kunnen nagaan welke overheidsinstanties of privépersonen of organen zijn bestanden controleren ... Als dergelijke bestanden onjuiste persoonsgegevens bevatten of in strijd met de bepalingen van de wet zijn verzameld of verwerkt, moet elke persoon het recht hebben om rectificatie of verwijdering te vragen.”

De Europese Unie heeft in de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) dit recht aangescherpt tot een “recht op gegevenswissing” of “recht op vergetelheid”: “De betrokkene heeft het

recht van de verwerkingsverantwoordelijke ... wissing van hem betreffende persoonsgegevens te verkrijgen ... wanneer ... de persoonsgegevens niet langer nodig [zijn] voor de doeleinden waarvoor zij zijn verzameld ..." Historici houden zich aan de AVG als zij persoonsgegevens van nog levende mensen verzamelen.

Op dit recht op vergetelheid bestaat een voor historici belangrijke uitzondering: "De verwerking van gegevens 'met het oog op archivering in het algemeen belang, wetenschappelijk of historisch onderzoek of statistische doeleinden' vormt een uitzondering op het recht op gegevenswissing." Die gegevens moeten dan wel zoveel mogelijk geanonimiseerd of gepseudonimiseerd worden. De AVG bevat ook een voor archivariissen en historici belangrijke ontheffing: "De lidstaten moeten ... worden gemachtigd om te bepalen dat persoonsgegevens voor archiveringsdoeleinden verder mogen worden verwerkt, bijvoorbeeld met het oog op het verstrekken van specifieke informatie over het politiek gedrag onder voormalige totalitaire regimes, over genocide, misdaden tegen de menselijkheid, met name de Holocaust, of over oorlogsmisdaden."

Rechters wordt regelmatig verzocht om in het kader van het recht op vergetelheid te gelasten dat gevoelige persoonsgegevens uit internetarchieven van kranten en andere seriële publicaties worden verwijderd. Daar dit de integriteit van internetarchieven in gevaar brengt, prefereren rechters echter vaak een recht op weerwoord boven een recht op verwijdering.

3. REPUTATIE

Inbreuken op de reputatie

"Eer" is iemands gevoel van eigenwaarde, "reputatie" iemands goede naam ("faam") in de maatschappij. Een inbreuk op de reputatie heet diffamatie (schriftelijk: smaad; mondeling: laster). Bijvoorbeeld: onterecht beweren dat X een moordenaar, folteraar, spion, verrader, collaborateur, plagiaris, seksueel roofdier is; dat X oneerlijk, corrupt, laf, incompetent is.

Smaadwetten

De IVBPR bepaalt dat iedereen recht heeft op bescherming door de wet tegen "onwettige aantasting" van zijn eer en goede naam. Daarom zijn smaadwetten rechtmatig. Het basisprincipe is dat alleen individuen een reputatie bezitten. Dat betekent dat reputatie persoonlijk en niet erfelijk is. Smaadwetten zijn daarom alleen rechtmatig als ze persoonlijke reputaties tegen aanvallen beschermen. Smaadwetten die abstracte concepten (zoals staat, natie, partij, religie, vlag, volkslied, wapenschild, staatsinstellingen) beschermen, zijn onrechtmatig. Bovendien mogen smaadwetten de remedie niet in de strafrechtelijke of financiële sfeer zoeken: het recht op correctie en weerwoord van de klager verdient de voorkeur boven gevangenisstraf of boetes voor de beklaagde. De praktijk is vaak anders. Smaad is in Nederland geregeld in het Wetboek van Strafrecht.

Klagers moeten smaad bewijzen met "de test van de redelijke persoon" (een hypothetische, gemiddeld voorzichtige persoon) of met "objectieve" gegevens (bijvoorbeeld aantoonbaar verlies van vrienden of inkomen). Verweerders (inclusief historici) hebben diverse "defensies": "de klager stemde in met openbaarmaking" (instemming — zie notitie over "geïnformeerde instemming"); "wat ik zei was waar" (waarheid of exceptio veritatis); "wat ik zei was te goeder trouw" (goede trouw); "ik handelde zorgvuldig" (zorgvuldigheid); ik gaf commentaar in het openbaar belang (opinie).

Beledigingswetten

Beledigingswetten behandelen aanvallen op de eer. De Verenigde Naties vinden beledigingswetten problematisch omdat een klacht dat iemands eer of waardigheid is beledigd, "subjectief" is (want alleen te controleren is door de klager zelf). Ook hier is de praktijk vaak anders: veel landen kennen beledigingswetten. Maar er bestaat geen recht om niet bekritiseerd, bespot of beledigd te worden. Opgelet: in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht staan onder het kopje "belediging" geen beledigings- maar smaadwetten.

4. PRIVACY EN REPUTATIE

Overlap tussen privacy en reputatie

Privacy en reputatie zijn zogenaamde persoonlijkheidsrechten. Een inbreuk op de privacy kan tegelijk een aanval op de reputatie zijn (bijvoorbeeld als valse conclusies worden getrokken uit ware feiten) en smaad kan tegelijk leiden tot een inbreuk op de privacy. Tegelijk is er één essentieel verschil: de openbaarmaking van waarheidsgetrouwe informatie kan nooit smaad zijn (omdat een reputatie gebaseerd op leugens geen reputatie is) maar wel een inbreuk op de privacy (als die privacygevoelige informatie betreft).

Privacy en reputatie van publieke figuren

Een alom aanvaarde doctrine over publieke figuren houdt in dat publieke figuren recht op privacy hebben maar minder dan private figuren (“gewone burgers”) omdat zij door in het nieuws te komen een deel van hun privacy opofferen en omdat het publiek een zeker (maar geen absoluut) recht heeft om over hen geïnformeerd te zijn. Hoe prominenter publieke figuren zijn, des te groter het openbaar belang om kennis over hen te vergaren. Dit geldt zeker voor politici.

Publieke figuren moeten daarnaast meer kritiek op hun reputatie dulden dan gewone burgers. Smaadwetten zijn onrechtmatig als ze politici, ambtenaren, beroemdheden en andere publieke figuren beschermen tegen terechte kritiek op machtsmisbruik of tegen de onthulling van wangedrag. Politici hebben evenwel vaak smaadwetten misbruikt, onder andere tegen journalisten en historici, om kritiek op hun vroeger gedrag of op voorgangers te straffen. Ook het *dreigen* met een smaadproces intimideert journalisten en historici en leidt niet zelden tot zelfcensuur of terugtrekken van (ware) uitspraken.

Belangenafweging van privacy en reputatie enerzijds en vrije meningsuiting anderzijds

Iemands recht op privacy en reputatie ondersteunt diens vrije meningsuiting omdat het de autonomie van het individu versterkt. Schending van dat recht remt diens vrije meningsuiting af en moedigt zelfcensuur aan.

Tegelijk zijn iemands privacy en reputatie beperkingsgronden voor de vrije meningsuiting van anderen. Er bestaat namelijk een *spanning* tussen privacy/reputatie en (historisch) onderzoek omdat de openbaarmaking van informatie over historische figuren privacygevoelig of smadelijk kan zijn. De algemene regel is dat het belang van openbaarmaking snel toeneemt naarmate de feiten langer geleden zijn.

Het IVBPR beschrijft hoe beide belangen tegenover elkaar afgewogen moeten worden: “Aan de uitoefening van [het recht op vrije meningsuiting] zijn bijzondere ... verantwoordelijkheden verbonden. Deze kan derhalve aan bepaalde beperkingen worden gebonden, doch alleen beperkingen die bij de wet worden voorzien en nodig zijn ... in het belang van de rechten of de goede naam van anderen ...” Hier omvatten “de rechten van anderen” (onder meer) het recht op privacy en “de goede naam van anderen” het recht op reputatie. Het recht op vrije meningsuiting van historici is niet absoluut en moet altijd afgewogen worden tegen de privacy en reputatie van hun onderzoekssubjecten. Die afweging vindt in principe plaats tijdens het denkwerk van de historici, maar in moeilijke gevallen wordt aanbevolen die afweging expliciet te verantwoorden.

Privacy en reputatie van historici

Niet alleen de onderzoekssubjecten van historici, maar ook historici zelf hebben recht op privacy en reputatie. Wat de privacy betreft, is de bescherming van de “briefwisseling” van historici het meest relevant (het gaat hier vooral om correspondentie, manuscripten, bronmateriaal). Wat de reputatie betreft, is de bescherming tegen onterechte smaadklachten het meest relevant. De onterechte openbaarmaking van persoonsgegevens van historici zoals hun woon- en mailadres (doxing) neemt in Nederland toe; die van hun correspondentie en manuscripten komt (alsnog) zelden voor. De aanval op de reputatie van historici, door het aanspannen van of dreigen met onrechtmatige smaadzaken, komt in Nederland regelmatig voor.

5. PRIVACY EN REPUTATIE VAN DE DODEN

Uitgangspunt: de doden hebben privacy (“postume privacy”) en een reputatie (“postume reputatie”) maar geen *recht* op privacy of reputatie.

Postume privacy: de levenden hebben plichten tegenover de doden die (deels) door de wet worden voorgeschreven (bijvoorbeeld het verbod op lijk- en grafschennis). De AVG is uitdrukkelijk niet van toepassing op persoonsgegevens van overleden personen.

Postume reputatie: in vele landen bestaan voorschriften om de reputatie of nagedachtenis van de overledenen te beschermen. Het recht om een zaak voor postume smaad te starten kan makkelijk misbruikt worden en daardoor een vrij en open debat over historische gebeurtenissen in de weg staan.

De omgang van rechters met klachten over postume privacy-inbreuken en postume smaad is zeer behoedzaam. Vaak benaderen ze deze langs een omweg: door ze te zien als inbreuken op het recht van de privacy van de nabestaanden (omdat “het gezinsleven” tot de definitie van privacy hoort en omdat de nabestaanden nog leven en dus rechten hebben).

Hoewel de doden geen rechten hebben, hebben historici wel verantwoordelijkheden van respect en bescherming jegens de doden, daar de doden postume waardigheid bezitten. Historici moeten keuzes maken of en in hoeverre zij privacy- en reputatiegevoelige aspecten van de doden die zij bestuderen openbaar maken. Net als bij de levenden moet daarbij het belang van openbaarmaking afgewogen worden tegenover de mogelijke schade aan de privacy en reputatie van de doden en hun nabestaanden. Anonimisering en pseudonimisering zijn manieren om de privacy en reputatie van de doden te beschermen, maar bij bekende doden of in biografieën is dat geen optie. Eén van de vragen daarbij is of de privacy en reputatie belangrijker zijn dan de zichtbaarheid en waardering die de doden krijgen door ze met hun naam te noemen.

6. BRONNEN

[Algemene verordening gegevensbescherming](#) (“AVG”) (Europese Unie, 2016), beschouwingen 27, 73, 158, 160.1, artikel 17.

Committee on Civil and Political Rights, [General Comment 16](#) [privacy and reputation] (Verenigde Naties, 1988).

Committee on Civil and Political Rights, [General Comment 34](#) [freedoms of opinion and expression] (Verenigde Naties, 2011).

[Internationaal Verdrag voor Burgerlijke en Politieke Rechten](#) (Verenigde Naties, 1966), artikelen 17 en 19. Door Nederland geratificeerd op 11 December 1978.

[Lijst van smaadzaken tegen historici in Nederland](#) (Network of Concerned Historians, 2025).

[Nederlandse Grondwet](#), artikelen 10–13 (privacy, onaantastbaarheid lichaam, huisrecht, briefgeheim).

[Universele Verklaring van de Rechten van de Mens](#) (Verenigde Naties, 1948), artikelen 12 en 19.

[Wetboek van Strafrecht](#) (Nederland, 2024), artikelen 261–271 (belediging).